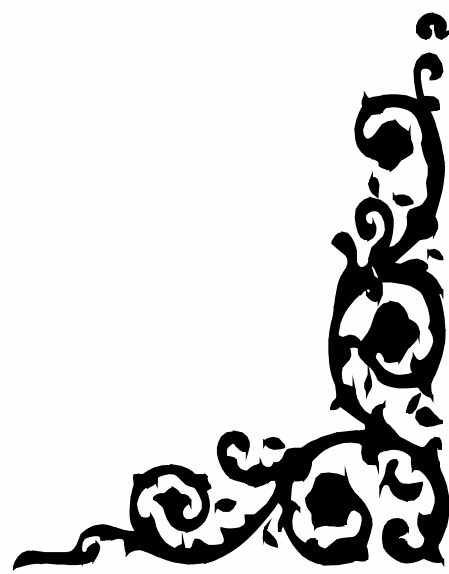
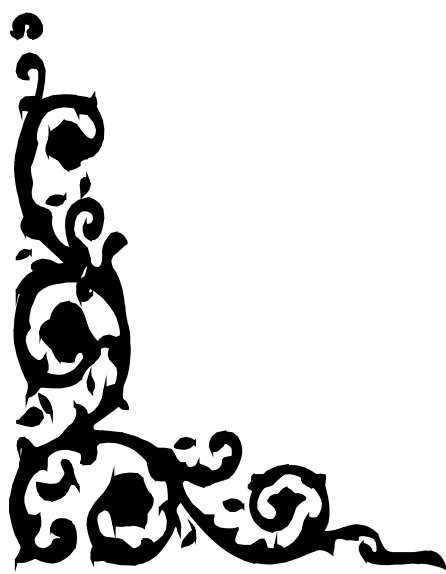

דברי משה

פרשת לך לך
גלות ישמעאל

יעקב דה הז 8/7 רמות א' ירושלים

02 – 5715091

פרשת לך לך

וַיֹּשְׁרֵי אֶשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלֵה שִׁפְחָה מִצְרִית וְשָׁמָּה הָגָר, וְתֹאמַר שְׂרֵי אֶל אַבְרָם הִנֵּה נָא עֲצַרְנִי ה' מִלְּדֹת בָּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי אוֹלִי אֲבִנָּה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שְׂרֵי, וְתִיקַח שְׂרֵי אֶשֶׁת אַבְרָם אֶת הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֶּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לִשְׁבַת אַבְרָם בָּאָרֶץ כְּנָעַן וְתִיתֵן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה." (פרק טז פסוק א – ג)

מִקֶּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לִשְׁבַת אַבְרָם בָּאָרֶץ כְּנָעַן, מִתּוֹךְ דֹּאגָה שִׁיחִיָּה מִי שִׁימְשִׁיךְ אֶת כָּל הַמִּפְעֵל חַיִּים שֶׁהִקִּימוּ אַבְרָהָם וְשָׂרָה, הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בַּחֲרֹן, מִתּוֹךְ גְּדֻלוֹת וּוִיתוֹר עֲצוּם הִיא מִקְבֵּלֶת הַחֲלֻטָּה לֹא פְשׁוּטָה, הִיא פּוֹנֶה אֶל אַבְרָם וְאוֹמֶרֶת לוֹ: "הִנֵּה נָא עֲצַרְנִי ה' מִלְּדֹת, בָּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי אוֹלִי אֲבִנָּה מִמֶּנָּה", הִיא מוֹכֵנָה לְחֲלוֹק אֶת אַבְרָהָם בַּעֲלָהּ לֹא עִם עוֹד אִישָׁהּ, אֲלֹא עִם הָגָר שִׁפְחָתָהּ, אַבְרָם מִסְכִּים עִם הַמַּהֲלָךְ שֶׁל שָׂרָה, הוּא שׁוֹמֵעַ לְקוֹל שְׂרֵי וְנוֹשֵׂא אֶת הָגָר, לְשִׁמְחַת כּוֹלֵם הָגָר הִרָה, יֵשׁ מִמְּשִׁיךְ לְאַבְרָהָם וְשָׂרָה.

וְצָרִיךְ בִּיאוֹר, לִמָּה לֹא הִתְפַּלְּלוּ אַבְרָהָם וְשָׂרָה לְזִכּוֹת לְבָן מִשְׁלָהֶם, שִׁימְשִׁיךְ אֶת הַמִּפְעֵל חַיִּים שֶׁלָּהֶם, לִמָּה הֵם דֹּאגוּ לְזֶה בְּדֶרֶךְ זֶה שֶׁל נִישׁוּאֵי הָגָר שִׁפְחָת שָׂרָה לְאַבְרָהָם?

ווי על ההוא זמנא דאולידת הגר לישמעאל

אֲכַן בְּזוֹהַר פֶּרֶשֶׁת וָאֵרָא [דָּף לֵב עֲמוּד א] יֵשׁ הִתְיַחֲסוּת לֹא פְשׁוּטָה לְמַהֲלָךְ הַזֶּה שֶׁל שָׂרָה, זֶה לְשׁוֹנוֹ שֵׁם: "רַבִּי יוֹסִי וְרַבִּי חֵיִיא הוּוּ אוֹלִי בְּאוֹרְחָא, אֲרִי יוֹסִי לְרַבִּי חֵיִיא, אֲמַאי אֶת שְׁתִּיק הָא אוֹרְחָא לֹא אֶתְתַּקֵּן אֲלֹא בְּמִלִּי דְּאוֹרִיִּיתָא, אֶתְנַגִּיד רַבִּי חֵיִיא וּבִכָּה פִּתַּח וְאָמַר וְתֵּהִי שְׂרֵי עֲקָרָה אֵינִן לָהּ וְלֹד, וּוִי עַל דָּא, וּוִי עַל הַהוּא זְמַנָּא דְּאוֹלִידַת הָגָר לִישְׁמַעְאֵל".

[רַבִּי יוֹסִי וְרַבִּי חֵיִיא הָיוּ הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ. אָמַר רַבִּי יוֹסִי לְרַבִּי חֵיִיא, לָמָּה אֶתְּהָ שׁוֹתֵק, הָרִי הַדֶּרֶךְ לֹא מִתְקַנֶּת אֲלָא רַק בְּדִבְרֵי תוֹרָה? נֶאֱמַר רַבִּי חֵיִיא וּבִבְכָה). אָמַר לוֹ, כְּתוּב: "וְתֵּהִי שְׂרֵי עֲקָרָה אֵינִן לָהּ וְלֹד. אוֹי עַל זֶה! אוֹי עַל אוֹתוֹ זְמַן שֶׁהוֹלִידָה הָגָר אֶת יִשְׁמָעֵאל].

וצריך להבין את דברי הזוהר הקדוש, למה ראה רבי שמעון חסרון במהלך זה של שרה אמנו, הרי היא ואברהם היו כבר זקנים מאד, וצריך מי שימשיך את המפעל חיים שהקימו, אם כן ההצעה של שרה נראית נכונה על פניו, ואם אכן היה במהלך זה דבר רע, איך לא ראו זאת אברהם ושרה שהיו בעלי רוח הקודש?

ותענה שרי, ותברח מפניה

התורה ממשיכה לספר שאחר שהרתה הגר שפחת שרה, היא החלה לזלזל בשרה: "ותרא כי הרתה, ותקל גברתה בעיניה". [במדרש רבה (פרשה מה סימן ד): "והיתה הגר אומרת להם, שרי גבירתי אין סתרה כגלויה, נראית צדקת ואינה צדקת, אילו היתה צדקת ראו כמה שנים שלא נתעברה, ואני בלילה אחד נתעברתי"].

בתגובה לכך שרה אמנו מענה את הגר, עינני כזה שמחמתו נאלצה הגר לברוח מביתו של אברהם: "ותענה שרי, ותברח מפניה".

רבותינו התייחסו למילה "ותענה" שכתבה התורה, פירוש המילה עינוי הוא הסבת צער וכאב עז גופני או נפשי לשני, את ביטוי עינוי אנו פוגשים בפרשה בהקשר לגלות מצרים, בברית בין הבתרים מבשר הקדוש לאברהם אבינו: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום ועינו אותם", וכך מספר משה רבנו בספר דברים (פרק כו פס' ו): "וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה".

כאשר נעשה שימוש במילה "עינוי" בייחס לשרה אמנו, הדבר הוא יותר מתמוה, אף שוודאי לא פעלה שרה אמנו ממניעים של נקמה חס ושלום, אלא ממניעים של הענשה והרתעה, כדי להכניע את הגר,¹ להעמידה על מקומה, לקבוע קוים ברורים מי האישה הראשונה בביתו של אברהם, או כדי להעביר דרך זה מסר מסוים², וגם אם מבחינה הלכתית היה מותר לה להעניש את

¹ עיי' בפירוש רבינו מיוחס שעשתה כן כדי להכניע אותה, כדי שתדע שהיא שפחה

² עיי' בפירוש רבי עובדיה ספורנו כאן שעשתה כן שרה לאות שכן יקרה לכל מבזה ישראל, כדברי ישעיה הנביא (פרק ס פסוק יד): "כל מנאציך וקראו לך עיר ה' ציון קדוש ישראל".

הגר³, גם אז השימוש בביטוי "עינוי" בייחס לשרה אמנו הצדקת הוא דבר קשה.

לו רק בשביל כבודו של אברהם אבינו היתה צריכה שרה להפליג, או לכל הפחות לחפש סוג עונש אחר, שאינו מבזה ומשפיל את מי שנשאה לאברהם כדין, עד כדי שתאלץ לברוח מבית בעלה ?

אף שאברהם נתן לה רשות להעניש את הגר על שזלזלה בה, ואמר לה : "הנה שפחתך בידך, עשי לה הטוב בעיניך", אין ספק שאברהם אבינו לא התכוון לסוג עונש כזה ?

במהמשך מספרת התורה הקדושה, שבהיות הגר במדבר נגלה אליה מלאך ה' על עין המים, והוא מברך אותה : "הרבה ארבה את זרעך ולא יספר מרב, ומוסיף : "הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל, כי שמע ה' אל עוניך".

הפרשנים עמדו על כוונת דברי המלאך להגר : "הנך הרה", שכן הגר כבר הרה, כמו שכתוב לפני כן "ותרא כי הרתה ותיקל גבירתה בעיניה" אם כן למה ברכה שתזכה להיריון⁴ ?

רש"י הקדוש (פרק טז פס' ה) כותב ששרה הכניסה עין הרע בעיבורה של הגר והיא הפילה את עובריה, וכאן המלאך מבשר לה שהיא תזכה להתעבר בעוד בן עיי"ש].

³ בפירוש ר' עובדיה מברטנורא כותב ששרה אמנו נהגה על פי הדין, שכן הגר הונתה אותה מתחלה ולעגה עליה כמו שכתוב ותיקל גבירתה בעיניה, ולכך היתה שרה מענה אותה בהיתר, שכן כתוב במצות לא תונו שאם הונה אותך אדם אתה רשאי להונתו שאינו קרוי עמיתך.

⁴ בפירוש רבי אברהם אבן עזרא כותב שהמילים "הנך הרה" אינם ברכה, אלא גילוי שהוא יודע שהיא הרה, וכך מפרש גם הרד"ק והוא כותב שהבשורה של המלאך היתה שהיא תזכה ללדת בן.

ואכן לא פחות תמוה על אברהם אבינו, היכן הוא בכל הסיפור, מדוע הרשה לשרה לענות את הגר, למה לא התערב והוכיח אותה על כך, ומנע מהגר את הצער הזה?⁵

ואכן בפירוש הרד"ק כאן כותב על התנהגותה של שרה עם הגר: "ולא נהגה שרה בזה למדת מוסר ולא למדת חסידות, לא מוסר, כי אף על פי שאברהם מוחל לה על כבודו, ואמר לה "עשי לה הטוב בעיניך" היה ראוי לה למשוך את ידה לכבודו ולא לענותה; ולא מדת חסידות ונפש טובה, כי אין ראוי לאדם לעשות כל יכולתו במה שתחת ידו, ואמר החכם מה נאווה המחילה בעת היכולת, ומה שעשתה שרי לא היה טוב בעיני האל, כמו שאמר המלאך אל הגר "כי שמע ה' אל עניך" והשיב לה ברכה תחת עניה" עכ"ל.

לדברי הרד"ק זצ"ל במעשה זה של שרה אמנו אומנם לא היה חסרון מצד הדין, אבל כן היה חיסרון מצד המוסר והחסידות, מאשה רמת מעלה וצדקת כשרה אמנו, היה נדרש לנהוג לפנים משורת הדין, הן מצד כבודו של אברהם, והן מצד ההנהגה הראויה לצדיקים, שנאווה המחילה בעת היכולת.⁶

הפליא בדבריו רמב"ן זצ"ל כאן בפרשתנו, לדבריו לא היה בהתנהגות זו של שרה כלפי הגר רק חוסר מוסר ומידת חסידות אלא "חטא": "חטאה אמנו בעיני הזה", ומוסיף הרמב"ן זצ"ל שגם אברהם בהניחו לעשות כן חטא, ומסיים הרמב"ן: "שמע ה' אל עניה, ונתן לה בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי עכ"ל.⁷

⁵ בפירוש הרד"ק כאן כותב: "ואברם לא מנע שרי מלענותה, אף על פי שהיה רע בעיניו, משום שלום בית.

⁶ מטעם זה כותב הרד"ק שם נכתב הסיפור הזה בתורה לדורי דורות: "לקנות אדם ממנו המידות טובות ולהרחיק הרעות" עיי"ש.

⁷ כעין זה כותב גם בעל הטורים (פרק טז פסוק ח) שמפני שגרמה שרי להגר לברוח מחמת העינוי שענתה אותה, נתקיים בכלל ישראל בזמן חורבן בית ראשון הפסוק בספר ירמיה (פרק ד פסוק כט): "מקול פרש ורומה קשת בורחת כל העיר, שרומה קשת הוא ישמעאל, שנאמר עליו רובה קשת עיי"ש.

והוא יהיה פרא אדם

בהמשך הפרשה מספרת התורה על הפגישה של הגר עם מלאך ה', שמברך אותה, הנך הרה וילדת בן, וקראת שמו ישמעאל כי שמע ה' אל עניך, ומספר לה המלאך: "והוא יהיה פרא אדם, ידו בכל ויד כל בו, ועל פני כל אחיו ישכן".

וגם כאן נדרשו רבותינו לדברי המלאך, לכאורה אליה וקוץ בה, מצד אחד הוא מברך אותה "הנך הרה וילדת בן", שזו כשלעצמה בשורה משמחת לאם, אבל תוך כדי דיבור הוא גם מספר לה, שהבן שעתיד להיוולד לה, לא יהיה דוגמא ומופת, אלא "פרא אדם".

בתרגום המיוחס לתנא הקדוש יונתן בן עוזיאל מתרגם את המילים פרא אדם: "ואיהו יהוי מדמי לערוד בבני נשא", [והוא יהיה דומה לחמור בר בבני אדם], וברש"י מפרש שבישר לה שהוא יהיה לסטים, והכל יהיו שונאין אותו ומתגרין בו עיי"ש⁸.

והדבר צריך ביאור, מדוע נגזר על אברהם אבינו עונש כזה שיולד לו בן כזה שיהיה פרא אדם?

אומנם אמו היתה מצרית⁹, אבל חז"ל מדברים בשבחה של הגר, שאחר שנכנסה לביתו של אברהם היתה צדקת, והראיה שזכתה שיתגלה אליה מלאך, [בפרשת חיי שרה (פרק כה פס' א): "ויסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה, ברש"י הקדוש כותב שזו הגר, ונקראת קטורה על שם שנאים מעשיהם כקטרת].

⁸ בחידושי מהרי"ל דיסקין כאן כותב: "ידוע שבכל מקום יבא שם התואר אחר שם העצם כמו ועיר פרא וגו' (איוב י"א) וכמו איש נבון, איש חכם, אדם טוב, אדם רע, שם העצם קודם. ולא נמצא (כמעט) בשום מקום במקרא שם התואר קודם. ויתכן לומר שכאן רמז רמז שעיקרו יהי פרא ושם אדם יהי טפל אצלו לשם פרא, כי זה יהי העיקר".

⁹ עיי' במדרש רבה פרשת לך לך (פרשה מה סימן א): "אמר ר"ש בן יוחאי, הגר בתו של פרעה היתה, וכיון שראה פרעה מעשים שנעשו לשרה בביתו, נטל בתו ונתנה לו, אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה, ולא גבירה בבית".

וקראת שמו ישמעאל

אחר שמבשר המלאך להגר שהיא תלד בן, הוא מצוה אותה : "וקראת שמו ישמעאל, כי שמע ה' אל עניך".

בפירוש מושב זקנים כאן שואל, שאם הטעם ציווה אותה לקרוא לו ישמעאל על ששמע ה' את עוניה, היה צריך לומר לה לקרוא לו שמעאל בלשון עבר, ולא ישמעאל בלשון עתיד.

בפירוש הרד"ל על פרקי דרבי אליעזר (פרק לב אות ה) כותב שנקרא ישמעאל בשם זה, על מה שהיה עתיד הקדוש ברוך הוא לשמוע קולו בעתיד כאשר יהיה מושלך תחת אחד השיחים כשכלו המים מן החמת עיי"ש.

לו ישמעאל יחיה לפניך

בהמשך הפרשה (פרק יז) מבטיח הקדוש ברוך הוא לאברהם : "אני הנה בריתי אתך, והיית לאב המון גוים", והוא מוסיף לשמו את האות ה"א : "ולא יקרא עוד את שמך אברם, והיה שמך אברהם, כי אב המון גוים נתתיך", ומבטיח לו : "והפרתי אתך במאוד מאד, ונתתיך לגוים ומלכים ממך יצאו, והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריו לדרתם לברית עולם, להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו, ומצוה אותו על מצות מילה, ומוסיף לברך גם את שרי, ואומר לאברהם שמעתה שמה אינו שרי אלה שרה, ומבשר לו : וברכתי אתה, וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיה, והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו.

אברהם נופל על פניו ומודה לקדוש ברוך הוא, בליבו הוא צוחק, הלבן מאה שנה יולד, ואם שרה הבת תשעים שנה תלד, ומבקש מהקדוש ברוך הוא "לו ישמעאל יחיה לפניך", די לי אם יתקיים ישמעאל.

בייחס לבקשתו על ישמעאל משיב לו הקדוש ברוך הוא : "ולישמעאל שמעתיך, הנה ברכתי אתו, והפריתי אתו, והרביתי אתו במאד מאד, שנים עשר נשיאם יוליד ונתתיו לגוי גדול".

אבל שרה עדיין : "אשתך ילדת לך בן, וקראת את שמו יצחק, והקמתי את בריתי אתו לברית עולם לזרעו אחריו, ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת.

גם בסוגיה זו יש לעיין, הקדוש ברוך הוא מבטיח לאברהם בן משרה, בשורה שאמורה לשמח את אברהם ביותר, ישמעאל אומנם בנו, אבל כממשיך הוא רק ברירת מחדל, אין יותר ראוי מלהמשיך את מפעל חייהם של אברהם ושרה כמו הבן השייך לשניהם, אז מה פשר התגובה שלו "לו ישמעאל יחיה לפניך" ?

בפרט אם נאמר שהגר ספרה לו על המפגש עם המלאך, ושהוא בישר לה שאותו בן שעתיד להיוולד ממנה יהיה "פרא אדם" שודאי היה אברהם אמור לשמוח ולברך על הבשורה של הולדת יצחק ?

אחר שעינתה שרה את הגר התכנית השתנתה

והנראה בכל זה, שאכן התוכנית של שרה שיישא אברהם את הגר ויוליד ממנה בן היה דבר נכון ומבורך, בדרך הטבע לא היו אברהם ושרה בגילם יכולים להוליד, ולהעמיד בן שימשיך את כל המפעל חיים שבנו נחויך ביותר, לשם כך מוכנה היתה שרה אמנו לשלם את מחיר הלא פשוט של חלוקת אברהם עם הגר שפחתה, ואכן כאשר הרתה הגר, ראו בכך אברהם ושרה נס ממש.

אמנם כך היה עד שעינתה שרה את הגר, התנהגותה של שרה כלפי הגר גרמו שאותו בן [או הבן האחר שנולד להגר מאברהם], לא יהיה הממשיך של אברהם, לתפקיד זה הוא יברך את אברהם ושרה בבן משלהם, לבן שיולד מהגר יהיה תפקיד אחר, הוא יהיה פרא אדם, תפקידו יהיה לשלם לזרעה של שרה על העינוי שענתה את אמו, כלשון הרמב"ן זצ"ל : "ונתן לה בן שיהא פרא אדם, לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי".

בפרקי דרבי אליעזר (פרק לב) מובא שמטעם זה צויה המלאך את הגר לקרוא לבן שיולד לה ישמעאל על שם העתיד : "ולמה נקרא שמו ישמעאל,

שעתיד הקדוש ברוך הוא לשמוע בקול נאקת העם, ממה שעתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים, לפיכך נקרא שמו ישמעאל, שנאמר ישמע אל ויענם עב"ל.

כאשר נגלה הקדוש ברוך הוא לאברהם ובישר לו על לידת יצחק, אברהם לא ידע מדברי המלאך להגר אודות ישמעאל, שהוא עתיד להיות פרא אדם, לכן אברהם ראה בישמעאל כמי ראוי להמשיך אותו אחר לכתו, בצניעותו אמר אברהם לקדוש ברוך הוא שאין צורך בנס גדול כזה שבגילם יולד לו בן משרה, וביקש "לו יחיה ישמעאל לפניך".

על זה בכה רבי חייא וקרא ווי על הפסוק "ותהי שרי עקרה אין לה ולד, ווי על ההוא זמנא דאולידת הגר לישמעאל", שכן לולא שהיתה שרה עקרה לא היה צריך להיכנס לתוך המהלך של נישואי הגר עם אברהם אבינו, ולא היתה הגר מזלזלת בשרה, ושרה אמנו לא היתה מענה אותה, אשר מזה נסתובב שיולד ממנה בן שיענה את זרעה בכל מיני עינויים.

גלות ישמעאל

לפי זה נוכל לומר עוד, שגלות ישמעאל היא גלות שנתחדשה רק לאחר המעשה שהיה עם הגר ושרה, רק אז ניתן לישמעאל הכוח לשלוט בזרעם של אברהם ושרה, וזה מונח במה שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם "ולישמעאל שמעתידך".

וראיתי בספר נר מצוה [חלק א – עניני ארבע המלכיות] שם כותב המהר"ל זצ"ל: "ויש בני אדם שואלים, והיכן רמז מלכות ישמעאל, שהיא מלכות רבתא ותקיפא.

ועונה על כך המהר"ל: "ותשובת שאלה זאת מה שלא זכר מלכות ישמעאל, כי לא יחשב הכתוב רק המלכות שקבלו מלכות קדישין עליונים, שירשו מלכות ישראל וכוחם, והם אלו ד' מלכויות. ואם לא שבטל מלכות ישראל, לא הגיע להם המלכות. אבל מלכות ישמעאל לא ירש כוחו מן מלכות ישראל, כי כוחו ותוקפו נתן לו השם יתברך בפני עצמו, בשביל שהיה

מזרע אברהם, והשם יתברך אמר "ולישמעאל שמעתיך", והנה נתן השם יתברך כח ותוקף לישמעאל בפני עצמו. ומזה אין מדבר כאשר מזכיר אלו ד' מלכויות" עכ"ד.

בספר עץ הדעת טוב על תהילים (פרק קכד) כותב המהרח"ו זת"ל על הפסוק: "שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם, אזי חיים בלעונו בחרות אפס בנו" כותב: "כבר ידעת כי הגלויות אינם אלא ארבע. בבל ומדי ויוון ואדום. אבל עוד עתידין ישראל להיות באחרית הימים בגלות ישמעאל... והנה בהיות ישראל בגלויות הארבעה, הם עתידין לומר, 'לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל'..., אבל יש עוד גלות חמישי אחרון לכולם וקשה מכולם, והיא גלות ישמעאל הנקרא פרא אדם, ואינו נמשל לחיות. ואז יאמרו ישראל באופן אחר. 'לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם. כי להיותו אדם לסיבת היותו בן אברהם, ויש לו זכות אבות כמו שמצינו שאמר 'לו ישמעאל יחיה לפניך', וגם יש לו זכות המילה... ולכן גלותו תקיפה משאר ד' מלכויות" עכ"ל, הרי שחילק מהרח"ו זצ"ל את הד' גלויות מהגלות החמישית היא גלות ישמעאל.

שבני ישמעאל קשין לישראל יותר מבני עשו

בהמשך הפרשה (פרק טו פס' יב) מסופר על ברית בין הבתרים, הברית שכרת הקדוש ברוך הוא עם אברהם אבינו, ושם כותבת התורה: "ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם, והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו".

בפרקי דרבי אליעזר (פרק כח) מובא שבפסוק זה רמז הקדוש ברוך הוא לאברהם על הד' גלויות: "חשכה זו מלכות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל מכל מצות שבתורה. גדלה זו מלכות מדי ופרס, שגדלה למכר את ישראל בחנם. נפלת זו מלכות בבל, שבידם נפלה עטרת ישראל. עליו אלו בני ישמעאל, שעליהם בן דוד יצמת, שנאמר אויביו אלביש בשת ועליו יציץ נזרו".

גלות ישמעאל היא הגלות האחרונה, "שעליהם בן דוד יצמח", והיא לא רק הגלות האחרונה, אלא גם הגלות הקשה ביותר, חז"ל הקדושים קראו לצרות שעתידים היות בזמן זה "חבלי משיח".

בספר דניאל (פרק יב פסוק א) מנבא על תקופה זו של קץ הימים, ושם הוא כותב: "ובעת ההיא [לפני הקץ] יעמד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך, והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא, ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר".

לא על סתם צרה מבשר דניאל, אלא על צרה שלא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא¹⁰.

ועל ידי מי תבוא אותה צרה שלא נהיתה מעולם?

במצודות דוד שם כותב: "שהיא מלכות ישמעאל שיצרו להם מאד".

במדרש הגדול פרשת בלק (פרק כד פסוק כג) דרשו על התקופה הזו של טרום הגאולה את הפסוק "אוי מי יחיה משומו אל", וזה לשון המדרש שם: "מלמד שהן קשין מכל צרה, עליהן אמר ירמיה, ועת צרה היא ליעקב וממנה

¹⁰ בספר אילימא [כל תמר ה פרק כד] כותב הרמ"ק זצ"ל: "בסוף גלותנו זו, קרוב לזמן גאולתנו, יתחזקו הצרות לישראל תכלית החיזוק, וייצר להם, ויאמרו להרים כסונו ולגבעות נפלו עלינו, מפני הצרות הגדולות אשר יסובבום מכל עבר ומכל פינה. ויתרבה הצער עד אשר לא יפנו אבות אל בנים. וכל מי שמצא עצמו לו לשלל, גיבור נוצח ייקרא. והטעם, שהשכינה תדין את ביתה ויביאם על המסורת הברית, כדי לזככם אל הגאולה ואל הטוב המובטח לנו על ידי הנביאים ... לכן באותם הימים ירבו הצרות לצרף את ישראל כפי הדין, וכל אחד ואחד כפי חובו יצטער, וכל מי שיקשה עורפו ולא ישוב יאבד, ומי שייתן צווארו בעול התשובה וקבלת הצרות בסבר פנים יפות וייתן שכמו לסבול יצטרף ויזכה".

והעניין הוא, שהגיע עת הקליפות לבטל מן העולם, וכל עוד שיש בישראל רשעים אחוזים בהם, היאך אפשר שיתבטלו החיצונים ורשעים עדיין ברשעתם, והקדוש ברוך הוא בעל הדין והמשפט ביושר ובאמונה ואין עוול, ולכן ייצרפו צירוף אחר צירוף עד שיהיו כסף נקי וטהור. והנהגה זו תהיה בתכלית קושי הדין, והקליפה גובה כל חלק חובה מכל מקום.

ובימים ההם ובעת ההוא יכתתו גוי אל גוי חרב איש ברעהו, וישראל יהיו ביניהם בצער גדול, וכל אחד ואחד ירצה לבזוז את הרחלה הזאת ולאכול בשרה, והקדוש ברוך הוא ירחם על עם ה' בזכות שלושה אבות הקדושים, וייצרפו ויתלבנו מתוך הצרות. ומתוך הדין הזה יפיל הקדוש ברוך הוא זרע עמלק ויכלהו מן העולם וימחהו מתחת השמים. עכ"ל.

יושע. אמר רב יהודה אמר רב אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות הרשעה על כל העולם כולו תשעה חדשים, לכן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל.

בספר משלי (פרק ל פסוק כא – כג) אומר שלמה המלך ע"ה: "תחת שלוש רגזה ארץ, ותחת ארבע לא תוכל שאת, תחת עבד כי ימלוך ונבל כי ישבע לחם, תחת שנואה כי תבעל ושפחה כי תירש גברתה".

בזוהר הקדוש פרשת [שמות דף יז עמוד א] איתא: "ושפחה כי תירש גבירתה דא הגר דאולידת לישמעאל, שעשה כמה רעות לישראל, ושלט בהם, ועינה אותם בכל מיני ענויין, וגזר עליהם כמה שמדות, ועד היום הם שולטים עליהם, ואינם מניחים להם לעמוד בדתם, ואין לך גלות קשה לישראל כמו גלות ישמעאל" עכ"ל.

בספר דברים (פרק ל פסוק ז) אומרת התורה הקדושה: "ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך". כותב רבינו בחיי אויביך" ישמעאל, "שונאיך", עשו. ומה שהזכיר "אויביך" על ישמעאל ו"שונאיך" על עשו, מפני שהאויב גדול מן השונא, כי השונא אף על פי שיריע לו, יעשה על דרך הרחמנות, אבל האויב הוא שבלבו איבה עולמית, לא ישים לו רחמים, על זקן יכביד עולו מאד, וזה מסוד הלשון ודקדוקו, כי "אויב" הוא מלשון אבוי, ואותיותיהם שוות, ועל שם שהנופל בידו צועק "אוי ואבוי", ומפני שבני ישמעאל קשין לישראל יותר מבני עשו, לכך קראן הכתוב "אויביך". וכן אמרו: תחת אדום ולא תחת ישמעאל עכ"ל.

יעסוק בתורה ובגמילות חסדים

"ששאלו תלמידיו את רבי אלעזר, מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח? יעסוק בתורה ובגמילות חסדים. (סנהדרין צח:)

חז"ל הקדושים גילו לנו שישנה אפשרות לעבור את התקופה הקשה הזו שנקראת חבלי משיח, על ידי שנהיה קשורים בשני העמודים, עמוד התורה

ועמוד גמילות החסדים, ופשוט שגם בעמוד העבודה היא התפילה, אם נחזיק העמודים אלה בכל הכוח נוכל לעבור את התקופה הזו בשלום.

בחידושי החתם סופר בפרשתנו (פרק טז פס' יב) כותב בשם השל"ה שעצה להינצל מגלות ישמעאל הקשה, רמוזה בדברי המלאך להגר: והוא יהיה פרא אדם, ידו בכל ויד כל בו". ידו בכל ויד כל בו.

להבנת דברי הרב זצ"ל נקדים את דברי חז"ל במסכת בבא בתרא (טז:): "שלשה הטעימן הקדוש ברוך הוא בעולם הזה מעין העולם הבא, אלו הן: אברהם, יצחק ויעקב. אברהם, דכתיב ביה: בכל; [וה' ברך את אברהם בכל], יצחק, דכתיב ביה: מכל; [ויתן לו מעשר מכל], יעקב, דכתיב ביה כל, [יש לי כל].

וזה לשון החתם סופר שם: "ראיתי בשל"ה כי בכל מכל כל, בכל יש בו תערובות, כי בי"ת ב'כל משמע בכל ולא הכל, כמו כי ביצחק יקרא ולא כל יצחק, וה"נ דכוותי", וכן מכל משמע מקצת כל ולא כלו, אך יעקב נתברך יש לי כל, בלי תערובות. ונראה הרמז אמר ידו בכל, כל שיש בו תערובות קליפות בקדושה המרומזת בתיבת בכל, אז יד ישמעאל שולט בו, וזה ידו בכ"ל וגו', אמנם כשיתקנו ישראל דרכיהם ויבררו הקליפות וישאר קדושה ברורה, אזי יד כל בו מושלת על עשו וישמעאל עכ"ל.

ונראה בזה שבחינה של יעקב אבינו כידוע היא בחינת התורה, כפי שהעידה עליו התורה "ויעקב איש תם יושב אהלים", כן מובא בזוהר הקדוש פרשת ויצא על דברי המשנה במסכת אבות: "על שלושה דברים העולם עומד, על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים", על התורה דא יעקב אבינו, וזהו בחינת "כל", כדברי האור החיים הקדוש בפרשת כי תבוא (פרק כו פסוק ח) "כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם", לכן העצה המועילה בזה היא לאחוז במידתו של יעקב אבינו ולעסוק בתורה.

יהי רצון שנזכה לראות מהרה בנפילת ישמעאל ואיבודו מן העולם, שאז תבוא הגאולה השלימה כמו שכותב בפירוש בעל הטורים לפרשת חיי שרה

מפרש את הסמיכות שהתיבות האחרונות בפרשת חיי שרה "על פני כל אחיו
נפל" למילים הפותחות את פרשת תולדות "ואלה תולדות יצחק". לומר לך
כשיפול ישמעאל באחרית הימים אז יצמח בן דוד שהוא מתולדות יצחק.

